

HÖGSTA DOMSTOLENS BESLUT

meddelat i Stockholm den 29 maj 2024

Mål nr
B 6978-23

PARTER

Klagande

SJ

Ombud och offentlig försvarare: Advokat IEH

Motpart

Riksåklagaren

Box 5553

114 85 Stockholm

SAKEN

Grovt vapenbrott

ÖVERKLAGAT AVGÖRANDE

Svea hovrätts dom 2023-09-20 i mål B 7911-23

_____

HÖGSTA DOMSTOLENS AVGÖRANDE

Högsta domstolen undanröjer hovrättens dom avseende SJ, utom i fråga om ersättning till offentlig försvarare och målsägandebiträde, och återförvisar målet i den delen till hovrätten för fortsatt behandling.

Högsta domstolen fastställer hovrättens sekretessförordnande.

IEH ska få ersättning av allmänna medel för försvaret av SJ i Högsta domstolen med 13 190 kr. Av beloppet avser 10 552 kr arbete och 2 638 kr mervärdesskatt. Staten ska svara för kostnaden.

YRKANDEN I HÖGSTA DOMSTOLEN M.M.

SJ har yrkat att Högsta domstolen ska fastställa tingsrättens dom.

Riksåklagaren har motsatt sig att hovrättens dom ändras.

Högsta domstolen har inhämtat yttrande från Svea hovrätt.

SKÄL

Bakgrund

1. Åklagaren väckte åtal mot tre personer för mord (åtalspunkt 1.1). Enligt åtalet hade de den 5 april 2022 berövat en man livet genom att skjuta honom med två vapen. Två av personerna hade skjutit med varsitt vapen medan den tredje hade kört skyttarna till och från brottsplatsen. Tingsrätten dömde dem för mord. Hovrätten har fastställt tingsrättens dom i den delen.
2. SJ åtalades för medhjälp till mord (åtalspunkt 1.3) och grovt vapenbrott (åtalspunkt 1.4) enligt följande gärningsbeskrivningar.

Medhjälp till mord

SJ har den 1 april 2022 i [...] Solna stad, uppsåtligen, främjat gärningen i åp. 1.1, genom att förse gärningsmännen med ett skjutvapen.

Grovt vapenbrott

SJ har den 1 april 2022 i [...] Stockholms stad och under färd till [...] Solna stad, uppsåtligen, innehaft ett skjutvapen utan att ha rätt till det. Brottet är grovt på grund av att vapnet innehafts på allmän plats eller i ett fordon på en sådan plats och vapnet har innehafts i en sådan miljö att det typiskt sett kan befaras komma till brottslig användning.

3. Tingsrätten dömde SJ för grovt vapenbrott men frikände honom från åtalet för medhjälp till mord. Enligt tingsrätten var det inte utrett att han hade haft uppsåt till gärningen såvitt avsåg medhjälp till mord. I påföljdsdelen bestämde tingsrätten att ett fängelsestraff om sju år och tio månader, som SJ tidigare hade dömts till för annan brottslighet, skulle avse även det grova vapenbrottet.
4. Åklagaren överklagade tingsrättens dom och yrkade att hovrätten skulle döma SJ för medhjälp till mord och bestämma påföljden till fängelse. Hovrätten har ändrat tingsrättens dom endast på så sätt att den har bestämt påföljden till fängelse ett år.
5. I domskälen har hovrätten under rubriken ”Skuldfrågor som inte är uppe till prövning i hovrätten” förklarat att SJ i enlighet med tingsrättens dom i den inte överklagade skuldfrågan ska dömas för grovt vapenbrott och att den gärningen ska rubriceras som tingsrätten gjort.
6. Hovrätten har funnit det styrkt att SJ överlämnade ett skjutvapen till en av skyttarna och att han vid överlämnandet hade insikt om att det skulle användas till att döda en person. Åtalet för medhjälp till mord har ogillats eftersom hovrätten inte har ansett det utrett att just det vapnet användes vid

mordet. Enligt hovrätten skulle SJs insikt om syftet med leveransen av vapnet däremot ges betydelse vid straffmätningen för det grova vapenbrottet.

Frågan i Högsta domstolen

7. Frågan i Högsta domstolen är främst hur ramen för processen i hovrätten ska bestämmas när ett överklagande tar sikte på en av flera åtalspunkter som har nära samband med varandra. I målet uppkommer även frågor om domstolens ansvar för materiell processledning.

Ramen för brottmålsprocessen i hovrätten

Allmänna utgångspunkter

8. Ett överklagande av en tingsrätts dom i brottmål ska innehålla uppgifter om bl.a. i vilken del domen överklagas och den ändring som yrkas, samt grunderna för överklagandet och i vilket avseende tingsrättens domskäl enligt klagandens mening är oriktiga. Är överklagandet ofullständigt i något av dessa avseenden ska hovrätten förelägga klaganden att avhjälpa bristen. (Se 51 kap. 4 och 7 §§ rättegångsbalken.)

9. Innehållet i ett överklagande bestämmer ramen för hovrättens prövning. Klaganden måste därför tydligt ange i vilka delar tingsrättens dom överklagas och vilka frågor han eller hon begär att hovrätten ska pröva. Även om klaganden ges tillfälle att precisera sin talan kan en precisering efter klagotidens utgång inte leda till att ramen vidgas jämfört med vad som följer av det ursprungliga överklagandet. (Jfr t.ex. ”Anståndsfristen” NJA 2023 s. 3 p. 14 och 15 med där gjorda hänvisningar.)

Betydelsen av vilken gärning som överklagandet avser

10. Om en dom omfattar flera gärningar är varje gärning att betrakta som en del av domen i den mening som avses i 51 kap. 4 §. Klaganden kan avgränsa sitt överklagande till att gälla en av flera gärningar. En klagande får inte ändra sin talan till att gälla en annan gärning än den som avses i överklagandet (se 51 kap. 24 §). Klaganden kan också utforma sitt överklagande på så sätt att bedömningen i en eller flera skuldfrågor inte angrips. Vad som då kommer att prövas av hovrätten styrs av 51 kap. 23 a § (se vidare p. 13–16).

11. Vid tillämpningen av 51 kap. 24 § måste begreppet gärning uppfattas på samma sätt som när det används i bl.a. 30 kap. 9 § om brottmålsdomens rättskraft (jfr Peter Fitger m.fl., Rättegångsbalken, suppl. 95, oktober 2023, s. 51:91). En gärning i denna mening kan innefatta flera brott och vara uppdelad på flera åtalpunkter i stämningsansökan. Begreppet gärning i 30 kap. 3 § – som sätter gränser för domstolsprövningen i brottmål – har däremot en snävare innebörd (se t.ex. ”Mordet i hissen” NJA 2023 s. 460 I p. 8 och 9 och ”Promessas bokföring” NJA 2023 s. 523 p. 9).

12. Omständigheter som kan vara av betydelse vid bedömningen av om två åtalpunkter avser en och samma gärning är om åtalpunkterna avser väsentligen samma händelseförlopp, liksom om det råder överensstämmelse i fråga om angreppsobjekt eller brottsresultat. Även förekomsten av ett nära samband i tid och rum mellan det som påstås i gärningsbeskrivningarna kan påverka bedömningen. (Jfr ”Promessas bokföring” p. 11.)

En överklagad skuldfråga måste prövas i hela sin vidd

13. Enligt 51 kap. 23 a § gäller att om tingsrätten har funnit att den tilltalade ska dömas för den åtalade gärningen och domen överklagas bara beträffande annat än denna fråga ska hovrätten pröva den frågan endast om

något av de s.k. genombrottsrekvisiten i bestämmelsen är uppfyllt. Det som undantas från hovrättens prövning i dessa fall är allt som tillhör skuldfrågan utom frågor om brottsrubricering. De genombrottsrekvisit som anges i paragrafen är om det finns grund för resning eller undanröjande på grund av domvilla eller om målets utgång vid tingsrätten uppenbarligen beror på förbiseende eller misstag.

14. Om överklagandet däremot avser skuldfrågan i något annat avseende än brottsrubricering måste skuldfrågan prövas i hela sin vidd och alltså även i andra avseenden än sådana som kan ha förts fram i överklagandet.

Hovrättens prövning kan inte begränsas till enskilda gärningsmoment eller till en av flera åtalspunkter som rör samma gärning. En annan sak är att prövningen sällan behöver bli lika ingående när det gäller sådana gärningsmoment och åtalspunkter som parterna anser har blivit korrekt bedömda av tingsrätten. (Jfr bl.a. ”Narkotikaleveranserna till Målilla” NJA 1995 s. 226 och ”Gärningspåståendet i hovrätten” NJA 2013 s. 38, jfr även Fitger m.fl., a.a., s. 51:80 f.)

Prövningen när en dom överklagas bara i fråga om påföljd

15. Om tingsrättens dom överklagas bara i fråga om påföljd för viss gärning följer av 51 kap. 23 a § att hovrätten vid straffmätningen ska utgå från tingsrättens bedömning beträffande alla omständigheter som är hänförliga till frågan om den tilltalade ska dömas för den åtalade gärningen. Det innefattar bl.a. frågan om den tilltalade har begått gärningen, med vilket uppsåt eller vilken oaktsamhet han eller hon handlat och effekten av brottet.

16. Bestämmelsen i 51 kap. 23 a § ska tillämpas på varje gärning för sig. Om en tilltalad dömts för två gärningar till en gemensam påföljd och överklagar med yrkande om frikännande från en av gärningarna och mildare påföljd, ska hovrätten enligt huvudregeln inte pröva skuldfrågan (frånsett rubriceringen) rörande den andra gärningen. Detsamma gäller för

åklagarens överklagande i den motsatta situationen. När det är fråga om skilda gärningar medför vidare ett yrkande i påföljdsdelen, som villkorats av framgång i en överklagad fråga om skuld avseende en viss gärning, att påföljden inte ska prövas om ingen ändring sker i den skuldfrågan.

Materiell processledning i fråga om ramen för brottmålsprocessen i hovrätten

17. En rättvis rättegång förutsätter att parterna är medvetna om vilka frågor som ska prövas. Hovrätten ska därför se till att det inte uppkommer några oklarheter om vad som är ramen för processen där (se ”Åklagarens andrahandsyrkande” NJA 2017 s. 1086 p. 13). Särskilt viktigt är att den tilltalade är medveten om vilken gärning hovrättens prövning avser och vad han eller hon har att försvara sig mot.

18. Inte minst i stora brottmål kan det finnas behov av att hovrätten redan under förberedelsen reder ut yrkanden, inställningar och grunder så att det står klart för både rätten och parterna vilka frågor som ska prövas i målet. Numera är detta processledningsansvar under förberedelsen uttryckligen reglerat i 51 kap. 11 § rättegångsbalken. (Se prop. 2021/22:186 s. 97 f.) Motsvarande ansvar finns vid huvudförhandlingen (se 46 kap. 4 § och 51 kap. 17 §).

19. Om ett överklagande tar sikte på skuldfrågan rörande en av flera åtalpunkter som har nära samband med varandra kan tveksamhet uppstå om ramen för hovrättens prövning. Om åtalpunkterna avser samma gärning behöver parterna uppmärksammas på detta förhållande, eftersom domstolen då har att pröva skuldfrågan i hela dess vidd rörande alla dessa åtalpunkter.

Bedömningen i detta fall

20. Åtalspunkten avseende grovt vapenbrott och den avseende medhjälp till mord avsåg att SJ den 1 april 2022 i Stockholm och under färd till en plats i Solna innehade ett skjutvapen som han, när han kommit fram, överlämnade till en av de medtilltalade. Visserligen skiljer sig angreppsobjekt och brottsresultat åt men det var fråga om väsentligen samma händelseförlopp och ett mycket nära samband i tid och rum (se p. 12). Vid en samlad bedömning måste de båda åtalspunkterna anses avse samma gärning i den mening som avses i 51 kap. 24 § rättegångsbalken.

21. Vid denna bedömning hade hovrätten att med anledning av åklagarens överklagande av domen rörande åtalspunkten för medhjälp till mord och påföljden att pröva skuldfrågan även avseende åtalspunkten för grovt vapenbrott i hela dess vidd (se p. 14). Redan av detta följer att det processuellt sett inte fanns något hinder för hovrätten att döma SJ till en strängare påföljd för det grova vapenbrottet.

22. Utformningen av åtalet – i två åtalspunkter – gav emellertid intrycket att det var fråga om två skilda gärningar. Detsamma gäller hur åklagaren uttryckte sig i överklagandet. Även hovrättens huvudförhandlingsplan bidrog till intrycket att skuldfrågan avseende medhjälp till mord rörde en annan gärning än den som hade bedömts som grovt vapenbrott och som SJ hade fällts till ansvar för. Det blev därför inte tydligt för SJ att han behövde försvara sig, inte bara när det gällde frågan om han skulle bedömas som skyldig även till medhjälp till mord, utan också i fråga om bedömningen av hela skuldfrågan avseende det grova vapenbrottet.

23. Hovrätten hade i det uppkomna läget att se till att det blev tydligt för parterna vilken ramen för hovrättens prövning var. I synnerhet borde hovrätten försäkrat sig om att SJ var medveten om vilken gärning

hovrättens prövning skulle avse och vad han behövde försvara sig mot. (Se p. 17 och 18.)

24. Att hovrätten, som möjligen felaktigt antog att det var fråga om två skilda gärningar, underlät att klargöra ramen för prövningen innebar att domen – där SJ dömdes till ett strängare straff trots att åtalet för medhjälp till mord inte bifölls – blev överraskande för SJ. Sammantaget har bristerna i hovrättens materiella processledning varit sådana att det utgjort ett rättegångsfel som kan antas ha inverkat på utgången i målet. Felet kan inte utan väsentlig olägenhet avhjälpas i Högsta domstolen.

25. Hovrättens dom mot SJ ska mot denna bakgrund undanröjas och målet återförvisas till hovrätten.

_____

_____

_____

I avgörandet har deltagit justitieråden Gudmund Tojjer, Svante O. Johansson, Dag Mattsson (referent, skiljaktig), Malin Bonthron och Johan Danelius (skiljaktig)
Föredragande har varit justitiesekreteraren Henning Eriksson

SKILJAKTIG MENING

Referenten, justitierådet Dag Mattsson, och justitierådet Johan Danelius är skiljaktiga enligt följande.

Som framgår av beslutet (p. 24) blev hovrättens dom – där SJ dömdes till ett strängare straff trots att åtalet för medhjälp till mord inte bifölls – överraskande för honom. Frågan är hur den uppkomna situationen ska lösas.

I målet hade åklagaren lagt upp sin talan så att det funnits en åtalspunkt för medhjälp till mord och en annan åtalspunkt för grovt vapenbrott. I tingsrättens dom behandlades talan i enlighet med detta. Åtalet för medhjälp till mord ogillades, men åtalet för grovt vapenbrott bifölls och en påföljd bestämdes för det grova vapenbrottet. I sin överklagandeinlaga yrkade åklagaren att hovrätten ”med ändring av tingsrättens dom dömer SJ för medhjälp till mord och bestämmer påföljden till fängelse”.

Vid en juridisk analys måste åtalet för medhjälp till mord och åtalet för grovt vapenbrott anses omfatta en och samma gärning. Men av betydelse är hur överklagandet faktiskt har skett, och frågan är vilken konsekvens det ska få att rättegången i realiteten har förts med en rättsligt sett felaktig processuell utgångspunkt. Rättsfallet ”Narkotikaleveranserna till Målilla” från 1995 ger i detta avseende inte någon ledning.

Det kan konstateras att åklagarens ändringsyrkande om påföljden i överklagandet språkligt har kopplats direkt till att SJ döms just för medhjälp till mord. Om man gör en naturlig läsning av överklagandet så kan det inte anses rymma något yrkande om ett fängelsestraff under alla förhållanden,

dvs. alltså även för det fall hovrätten inte skulle döma honom för medhjälp till mord. Det förstärks tydligt av vad som har redovisats som grunder för överklagandet. Åklagarens skäl för ändring av tingsrättens dom har i inlagan varit uteslutande inriktade på åtalet för medhjälp till mord, med kritik mot tingsrättens uppsåtsbedömning. Inte på något sätt har man vänt sig emot tingsrättens dom i fråga om den bestämda påföljden för grovt vapenbrott, varken uttryckligen eller mera underförstått.

Av vad som framgår av riksåklagarens talan i Högsta domstolen verkar det inte heller säkert att de processande åklagarna egentligen var ute efter en skärpning av påföljden för grovt vapenbrott. I sin svarsinlaga i hovrätten har SJ också utgått från att åklagaren varit nöjd med påföljden för grovt vapenbrott och endast angripit tingsrättens dom i fråga om åtalet för medhjälp till mord. Som rättegången i hovrätten i praktiken fördes, också vid den förberedande planeringen, handlade den bara om åtalet för medhjälp till mord, låt vara att vapeninnehavet av naturliga skäl kom upp i samband med detta åtal.

Med hänsyn till hur rättegången i realiteten gestaltade sig kan det inte anses förenligt med de krav som en godtagbar processrättslig ordning ställer att nu – på talan av SJ och trots att hovrätten frikämt honom från medhjälp till mord – undanröja hovrättens dom och återförvisa målet i helhet dit, alltså också för en ny prövning av ansvaret för medhjälp till mord, bara för att vapenbrottet formellt sett är samma gärning som medhjälp till mord (vilket för övrigt är långt ifrån självklart och hovrätten inte ansett).

Omständigheterna får anses som så särpräglade att saken bör rättas till genom undanröjande av hovrättens domslut i påföljdsdelen och fastställande av tingsrättens domslut, trots de invändningar som man kan ha i fråga om gärningsbegreppet.
